

7. Majdan Nezalezhnosti'. Zvi'd pam'yatok i'stori'yi ta kul'turi [Independence Square]. Retrieved from <http://pamyatky.kiev.ua/streets/majdan-nezalezhnosti>.
8. Makarov, A. (2017). *Blagoustroystvo starogo Kieva [Improvement of old Kiev]*. Kyiv, SkyHorse.
9. MakLin, A. (2000). Arkhitektura Renessansa vo Florenczii i Czentral'noj Italii [Renaissance Architecture in Florence and Central Italy]. In *Iskusstvo ital'yanskogo Renessansa. Arkhitektura. Skul'ptura. Zhivopis'*. Risunok. Köln, Kōnemann, 98–128.
10. MakLin, A. (2000). Ital'yanskaya arkhitektura Pozdnego Srednevekov'ya [Italian architecture of the late Middle Ages]. In *Iskusstvo ital'yanskogo Renessansa. Arkhitektura. Skul'ptura. Zhivopis'*. Risunok. Köln, Kōnemann, 12–35.
11. Chaunu, P. (2008). *Civilizatsiya Prosveshheniya [Civilization of Enlightenment]*. Ekaterinburg: U-Faktoriya.

12. Choisy, A. (2008). *Vseobshchaya istoriya arkhitektury' [General History of Architecture]*. Moskow, E'ksmo.
13. Peter, G. M. (1968). *Public squares: an analysis of an urban space form and its functional determinants*. Vancouver, University of British Columbia.
14. Smith, N., Low, S. (2006). Introduction: The Imperative of Public Space. *The politics of public space*. New York, Routledge Taylor & Francis Group, 1–16.
15. Wilson, J. Q., Kelling, G. L. (1998). Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety. *From Criminal Justice System: Politics and Policies*. Seventh Edition. Belmont, Wadsworth Publishing, 103–115.

Надійшла до редколегії 03.11.19

И. И. Масликова, канд. филос. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

КУЛЬТУРНАЯ ЦЕННОСТЬ И ПОЛИФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВЕННОГО ПРОСТРАНСТВА ГОРОДСКОЙ ПЛОЩАДИ: ИСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

В статье исследуются изменения в организации и функционировании общественного пространства в городах в контексте социокультурной динамики – со времен Античности до современности. Выясняются социокультурные особенности открытого городского пространства в античной Греции и Риме, ренессансной Италии, современной Европе, США, Латинской Америке, Украине. Анализируется опыт функционирования и управления общественным пространством на конкретных примерах всемирно известных городских площадей. Рассматриваются трансформации церемониальных, религиозных, рекреационных, экономических, политических, эстетических и моральных функций открытого общественного пространства. Отмечается, что культурная ценность современной площади проявляется в архитектурных формах, эстетизме рекреационных зон и исторических памятниках и связывается с ее способностью быть местом провозглашения и реализации высоких моральных идеалов порядка, равноправия, солидарности, свободы, независимости, достоинства человека, ценности его моральных прав и гражданских добродетелей.

Ключевые слова: общественное пространство, городская площадь, культурная ценность, архитектура городов, моральные идеалы.

I. I. Maslikova, PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

POLYFUNCTIONALITY AND CULTURAL VALUE OF PUBLIC SPACE: HISTORICAL AND CULTURAL STUDY OF AN URBAN SQUARE

The article explores changes in the organization and functioning of public space in cities in the context of sociocultural dynamics – from antiquity to modern times. The sociocultural features of open urban space in ancient Greece and Rome, Renaissance Italy, modern Europe, the USA, Latin America, Ukraine are clarified. The experience of the functioning and management of public space is analyzed on specific examples of world-famous urban squares – Antique agora, roman forum, piazza del Campo in Siena, piazza della Signoria in Florence, piazza San Marco in Venice, Union Square in New York, Latin American squares, Bibikovskiy boulevard and University park in old Kyiv, "Maydan" – Independence Square in contemporary Kyiv. Particular attention is being given to transformations of ceremonial, religious, recreational, economic, political, aesthetic and moral functions of open public space. Urban squares are places for official celebrations and religious rituals. They serve as a place of a rest, realization of creative ideas and are a conductor of public communication. Public spaces create opportunities for trade, affect the formation and retention of real estate prices, and are a means of attracting investment and business development in them and adjacent territories. All these provide opportunities for uniting citizens for joint projects and activities, political protests or symbolization of power. It is noted that the cultural value of the modern square is manifested in architectural forms, aesthetics of recreational areas and historical monuments, and is associated with its ability to be a place for the proclamation and implementation of high moral ideals of order, equality, solidarity, freedom, independence, human dignity, the value of moral rights and civic virtues. From the time of antiquity to the present day, the central squares of cities, as a public space, reproduce the aesthetics of the city and become a symbol of spiritual and political power, since temples, municipalities, financial and commercial institutions, theaters, and restaurants are often concentrated in such spaces.

Key words: public space, urban square, cultural value, city architecture, moral ideals.

УДК 30:304.9

Г. П. Подолян, канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
G.Podolyan473@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛЯРИЗАЦІЇ У СУЧАСНИХ МІСТАХ

Статтю присвячено аналізу складних процесів соціальної поляризації як невід'ємної риси сучасного життя великих міст, що виявляється у протистоянні еліти й незаможних верств міського населення. Наголошується на спектрі основних причин, характерних рисах, що визначили наростання даних тенденцій у сучасних містах по всьому світу. Акцентується увага на руйнівному впливі соціальної поляризації на соціотворчі засади комунікації, взаємодії й інтеграції різних верств населення в межах одного міста. Через порівняння практики існування міст у класичних культурах із сучасним досвідом функціонування великих міст аналізуються основні причини такого стану. Аналіз динамічного характеру міського життя дозволить виокремити основні рушійні сили соціальної поляризації – міксофобію та міксофілію – та визначити їхні негативні впливи і позитивні можливості підтримання соціальної комунікації, взаємодії, домоленостей, обмінів у контексті функціонування великого міста сучасного глобального світу.

Ключові слова: міксофілія, міксофобія, сегрегація, соціальна поляризація, урбанізація, урбанізм, урбаністика.

Постановка проблеми. Наростаючі тенденції поширення урбанізації та її негативних наслідків для культурного життя сучасного людства є однією із характерних ознак плинного світу, складності якого стали предметом аналізу багатьох сучасних мислителів. Поява

урбаністики як напряму наукових досліджень, пов'язаного із розвитком різних міських систем (екологія, охорона здоров'я, пішохідна інфраструктура, транспорт та ін.), відноситься до другої половини ХХ ст. І донині ця тематика поповнюється за рахунок нових, незнаних

раніше глобальних проблем людства. Важливим аспектом у цих питаннях є соціальні й соціокультурні проблеми, породжені урбанізмом. До найгостріших серед них належать проблеми соціальної поляризації між різними верствами населення, зростання нерівності, бідності й наростання протистояння між елітою й незаможними містянами, що знижує, а то й унеможливорює усталені здавна форми соціальної кооперації, взаємодії й інтеграції в межах одного міста.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед великого масиву літератури з даної тематики, що складалась у відповідності до розвитку напрямів окремих конкретних досліджень різних міських систем, основна увага приділялась сучасним роботам, орієнтованим на вивчення гострих соціальних питань урбаністики, — З. Баумана, Г. Гамперта і С. Дракера, Е. Гідденса, Нен Еллін, М. Кастельса, Ентоні Д. Кінга, Е. Морена, Стивена Фласті та ін.

Мета статті. Дана публікація має на меті проаналізувати основні причини, рушійні сили, характеристики процесів наростання соціальної поляризації, сегрегації й протистояння інтересів і цінностей заможних і бідних містян великих міст сучасного глобального світу, вказуючи на можливі загрози та ймовірні варіанти вирішення означених проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомий британський мислитель польського походження З. Бауман у збірці есеїв "Плинні часи: життя в добу нелевності" в есеї "Втрачені зв'язки одні з одними" із притаманним йому акцентом на значимості соціокультурної призми розглядає вже класичну для його творчості проблему руйнації основ соціальних інституцій, зокрема на рівні сучасного міського життя: наростання поляризації¹ й нерівності, сегрегації² й протистояння між елітою та незаможними містянами. Аналіз цих гострих питань провадиться в тому числі й через порівняння природи змін міст з часів класичних культур, де вони були центрами захисту, безпеки й інтеграції всього населення, до сучасних мегаполісів, які в більшій мірі сприймаються як зосередження небезпеки і загроз.

Що стало рушієм даних змін? Як на них реагувати й пристосовуватися до них у плинній сучасності? Чи є вихід з цього критично нестерпного й, здавалось б, безвихідного становища? Ці та багато інших питань мають актуальне звучання не тільки стосовно життя у великих мегаполісах, але часто зачіпають підґрунтя міського життя в глобальній культурі сучасного людства, набуваючи ще й обтяжливої специфіки місцевого рівня.

Показовим у цьому зв'язку є опис кризового стану урбанізації в сучасному світі французьким мислителем Е. Мореном: "...поширюється урбаністична криза в мегаполісах, що задихаються самі й душать людей, забруднюються й забруднюють, де мешканці потерпають від незчислених джерел стресу і де зростає кількість величезних гетто бідняків, а багаті гетто відгороджуються мурами" [4, с. 25]. Ця сучасна тенденція стрімко набирає обертів, змінюючи традиційні можливості соціальної інтеграції й взаємодії всередині одного міста.

Ентоні Д. Кінг вказує на всюдисущі економічні, соціальні й культурні проблеми великих "модерних багатокультурних" міст крізь призму відповіді на питання "що є модерн?". Критеріями визначення часових і просторових характеристик модерності є, по-перше, названі ще Е. Гідденсом [6] нерівномірність розвитку виробництва, його цілковита інтернаціоналізація та світова взаємозалежність, у якій немає Інших. Другим критерієм Ентоні Д. Кінг називає "наявність у значній кількості міст усього світу етнічних груп, рас і народів майже з усіх кутків планети" [3, с. 166]. Це показовий компонент тих засновків, що стимулюють розвиток означених вище процесів. Насамперед це економічні показники: наростання інтернаціоналізації капіталу, зростання темпів міжнародної трудової міграції, підвищення рівня технологічних трансформацій, домінування низки конкурентних способів виробництва, а також нарощування залежності продуктивності економіки від туризму сприяють усталенню антагоністичних стилів життя як прийнятих і буденних, на яких заробляють у багатьох великих містах. "...виникають, з одного боку, шмарочосні корпоративні офіси, розкішні апартаменти й готелі, державні лікарні, а з іншого — місцеві говірки, халупи, картонні міста та безпритульники, які зігріваються в кутках крамниць і біля входів у метро, засвідчуючи наявність не тільки глибоких економічних розколів й антагонізмів, а й культурної та регіональної різноманітності" [3, с. 174]. Ці процеси, своїми витоками сягаючи ще початку ХХ ст., набувають стрімкого поширення у 80–90-х рр. ХХ ст., а на зараз є вже невід'ємними характерними рисами економічної, соціальної та просторової поляризації усіх великих міст глобального світу, зауважує дослідник.

Міста споконвіку були центрами ремесел, торгівлі, науки, політики, влади тощо. Такий широкий спектр виконуваних ними функцій органічно формував певний досвід соціальних комунікацій, кооперації й підтримки найрізноманітніших форм взаємодії, досягнення домовленостей, правил, згоди, толерантності по відношенню до різноманітних верств населення. На зараз міра міжлюдської взаємодії у містах сягнула ще більших, незаниханих раніше висот і, відповідно, й загроз. З другого боку, страх, породжений незахищеністю, притаманною сьогоднішньому міському життю, у свою чергу, започаткував різного ґатунку страхи: "вороги", "незнайомці", "злодії", "переслідувачі", "нероби", "вцепливі жебраки", "волоцюги" й інші типи порушників стали найлихвіснішими персонажами у нічних жахіттях еліти" [2, с. 113]. Стрімкі процеси наростання поляризації й нерівності в суспільстві у містах як центрах ділової й бізнесової активності по-особливому загострюються й даються взнаки.

Витіснення бідніших верств населення із найкращих і найприємніших частин міста і переміщення їх в окремі квартали, подібні до гетто, філософ означає як тенденцію, що наростає. На противагу цьому заможні мешканці оселяються у "кондомініумах", які також нагадують гетто, і перешкоджають решті оселятися там, роблячи усе можливе, щоб відгородити свій життєвий світ від життєвих світів своїх співмістян. "Найвиразнішою властивістю кондомінію є його ізолюваність і відстань до міста... Ізолюваність означає відокремлення від тих, кого вважають за нижчих у суспільній ієрархії, і, як на полягають забудовники й агенти нерухомості, ключовим чинником, який це запевнить, є захищеність. Це означає огорожі та мури, що оточують кондомініум, цілодобову охорону, котра контролює входи, і масу засобів та послуг, аби тримати інших назовні" [2, с. 115–116].

Ускладнює описану ситуацію ще й інша обставина, яку зауважив Мануель Кастельс, розглядаючи зростаючі тенденції інформатизації суспільства ще у 1989 р. За

¹ Поляризація — різке розмежування двох суспільно протилежних (у даному випадку еліти й незаможних верств у межах одного міста) сил, напрямків.

² Сегрегація [від лат. segregatio — "відокремлення"] — вид расової дискримінації, що полягає в обмеженні прав "коліорового населення", у штучному відокремленні його від білих. У даній публікації термін застосовується у новому сенсі, що акцентує увагу на економічному, майновому відокремленні незаможних міських верств населення.

словами дослідника, сучасна міська еліта, займаючи простір верхнього ярусу, пов'язаний із мережею глобальних комунікацій та обміну, що є відкритою до різних досвідів, що охоплюють цілий світ, сприймає місто як одне серед багатьох місць для своїх розваг і комфортного перебування. "У них немає інших зацікавлень, пов'язаних із містом, де розташовано їхні резиденції. Міське населення не є їхнім пасовищем, джерелом їхнього багатства, а тому не є місцем для їхніх турбот, опіки та відповідальності, як це було у випадку давніх міських еліт у минулому, господарів фабрик і торговців товарами та ідеями. Загалом нинішні міські еліти не переймаються справами "свого" міста, лише одного з багатьох місць, бо всі вони малі й малозначні з висоти кіберпростору – їхнього справжнього, хай навіть віртуального, дому" [5, р. 228]. Як відомо, це є наслідком зміни індустріального виробництва постіндустріальним, розвитку інформаційного суспільства і відповідних форм зайнятості, фінансування й отримання прибутків, цінностей та ін., що й визначили принципово інший стиль життя, можливостей пересування, подорожей, інших видів діяльності інтелектуальної й бізнесової еліти.

Тенденції все більшої поляризації й практично небаченого раніше майже повного розриву комунікацій між життєвими світами цих двох типів тільки посилюються. Міські мешканці нижнього рівня "приречені бути локальними". Тому саме на них можна покладатися, що вони зосередять свої увагу й турботи у більшій мірі на "локальних питаннях". Крім цього, варто зважати й на ще одну невідворотну й показову тенденцію, вказану Е. Мореном: "усюди крайня бідність урбанізується дедалі більше й зростає в жорстких пропорціях" [4, с. 160], утворюючи "мегабідновлі". Одна із визначальних причин цього збільшення, вважає мислитель, сягає періоду 70–80-х рр. ХХ ст., коли політика, нав'язана МВФ у багатьох містах Півдня, особливо в Африці, спричинила зростання бідності. "Мільярд людей животіє у цих агломераціях – нестабільному, забрудненому й небезпечному місці розмноження злиднів. Жоден уряд не дав потрібної відповіді на це явище" [4, с. 160].

Такий стан за умови його стагнації й відсутності продуктивних форм вирішення з боку урядів і суспільства й надалі залишатиметься одним із джерел, що продукує конфлікти й протистояння між елітою й незаможними верствами.

3. Бауман що ворожнечу називає війною, яка, змістившись всередину міста, стала однією з його показових рис. "Тут розташовано поля бою та проведено лінії фронту. Наїжачені зброєю траншеї (нездоланні підступи) і бункери (укріплені й ретельно захищені будинки та комплекси), що мають на меті відокремити чужинців, утримувати їх на відстані й перешкоджати їм увійти, швидко стають одними з найвиразніших ознак сучасних міст" [2, с. 110]. Посилюють це протистояння різноманітні засоби, орієнтовані на захист від всілякої небезпеки. 3. Бауман кваліфікує їх як такі, що мають двосторонню дію: з одного боку, вони нібито додають упевненості у власній безпеці й захисті, з другого – тільки підсилюють потребу шукати нових, дівіших інструментів для підтримання такої впевненості. І це замкнене коло, вважає мислитель, змінює самі основи суспільного життя: "Суспільне життя змінюється тоді, коли люди починають жити за мурами, наймають охоронців, їздять броньованими автівками, носять зброю, зокрема вогнепальну, і вчащають на курси бойових мистецтв. Проблема в тому, що така поведінка допомагає поширювати враження безладу і додатково зміцнює сам той безлад, на запобігання якому скеровані

наші дії" [2, с. 19]. Страх часів міст класичних культур пов'язували із зовнішніми кордонами. Високі мури міста мали захистити всіх містян від ворогів. На противагу цьому в сучасних містах страх перебуває всередині міста, стимулюючи до вказаних вище дій.

Розширюючи горизонти аналізу сучасних міських проблем, американська дослідниця урбаністичних тенденцій Нен Еллін також апелює до практики існування міст класичних культур, в яких захист від небезпеки був "первинним стимулом будівництва міст, чий межі нерідко визначали величезні мури або огорожі, від стародавніх поселень Месопотамії до міст Середньовіччя та селищ корінних американців" [8]. Проте бурхливий розвиток науки й техніки останніх ста років перетворив їх із місць відносно безпечних на місця, що асоціюються із загрозою. Тому "нині завдяки курйозній зміні своєї історичної ролі та всупереч первинним намірам будівничих міст і очікуванням їх мешканців, наші міста з притулків від небезпеки стрімко обертаються в її головне джерело" [2, с. 110], наголошує З. Бауман.

Підтверджують це переконання й Г. Гамперт і С. Дракер, вказуючи на принципову зміну функціонального призначення сучасних будинків у містах: "На багатьох міських теренах по всьому світу будинки існують нині для того, аби оберігати своїх мешканців, а не щоб інтегрувати людей до їхніх спільнот" [7]. Відокремлення і збереження дистанції тепер стає найтипівішою стратегією в міській боротьбі за виживання, особливо зважаючи на страхи щодо власної безпеки й збереження свого дому, майна і статків. Так, Е. Морен наводить приклад практики появи в північноамериканських містах так званих Gated Communities – закритих і приватних міст. У Франції з'являються деякі комуни, котрі зосереджують у себе найбагатших мешканців, на противагу яким, звичайно ж, виникають і справжні гетто бідних та ізгоїв.

Крім цього, варто звернути увагу й на спільні риси усіх великих міст світу. Ентоні Д. Кінг вказує на те, що риси міст "найрозвиненіших" урбаністичних економік стають усе більш схожими на риси великих поселень, які колись називали містами "третього світу", – принаймні на рівні економічної, соціальної та просторової поляризації. Це можна побачити не тільки у великих містах Півдня (Ріо-де-Жанейро, Калькутта та Момбаса), але й у містах Півночі (Лондон, Лос-Анджелес або Нью-Йорк).

Перші міста в людській культурі споруджувалися для безпеки всіх мешканців. Зараз же вони радше асоціюються з небезпекою, ніж із захищеністю. Доказом цього, на думку Нен Еллін, можуть слугувати зростання кількості замкнених автомобілів і дверей будинків, системи безпеки, популярність "огорожених" і "захищених" спільнот для людей різного віку і статків, інтенсивніше спостереження за громадським простором" [9].

Одним із таких неоднозначних прикладів розгортання в безпрецедентних масштабах широкої мережі стеження за діяльністю своїх громадян, наприклад, є Китай, який завдяки широкому впровадженню досягнень штучного інтелекту та машинного навчання намагається звести до мінімуму внутрішньополітичне інакомислення та оптимізувати політичний контроль з боку Комуністичної партії.

Зигмунт Бауман з притаманним йому вмінням помічати й описувати характеристики сучасного плінного світу вказує в цьому контексті й на глибинні світоглядні причини протистояння між різними верствами міських жителів: "непевність у майбутньому, вразливість суспільного становища й екзистенційна незахищеність – ці повсюдні атрибути життя в світі "плінної новочасності",

лиховісно вкорінені в далеких місцях, через що недоступні для індивідуального контролю – схильні зосереджуватися на найближчих цілях і турботах про особисту безпеку; турботах, що виливаються у сегрегаційні / ексклюзивістські мотиви, які неблаганно спричиняються до міських війн за простір" [2, с. 117].

Посилює цю аргументацію й Стивен Фласті, архітектурний/урбаністичний критик, зазначаючи, що задля такої війни, а особливо для винайдення способів, щоб переkritи доступ до кращих місць наявним, потенційним або примарним злочинцям і тримати їх на безпечній відстані, наприклад, у США це спрямування розвивається найшвидше з-поміж усіх галузей архітектурних інновацій та містобудівництва [10, р. 48].

Метою будівництва таких типів "закритих просторів" є спорудження компактних малих фортець, всередині яких члени територіальної глобальної еліти "можуть пестити, культивувати й плекати свою тілесну (вкупі з духовною) незалежність та ізольованість від локального оточення. Поява "закритих просторів" в пейзажі міста стала ознакою дезінтеграції локального та спільного життя" [2, с. 119].

Вказана ознака – наслідок наростання процесів індивідуалізації, сенс яких пов'язаний із звільненням людини від запропонованої, успадкованої і вродженої належності до певної соціальної ролі. "Це причина і наслідок фрагментації соціальної дійсності і життя кожної конкретної людини" [1, с. 8]. І це ще одне підтвердження наростаючих процесів нівелювання знаних здавна форм соціальної єдності й кооперації, що й об'єднували людей у спільноти, в тому числі й на рівні міського життя.

Наслідком розриву нової еліти, налаштованої на глобальний світ і слабо пов'язаної із місцем свого мешкання, з місцевим населенням є поява духовної/комунікаційної прірви між життєвим простором тих, хто відійшов, і тих, кого залишили позаду. Тим не менше в контексті визнання складної амбівалентної природи плінної сучасності З. Бауман вважає цей процес "...можливо, найпродуктивнішою з-посеред усіх соціальних, культурних і політичних змін, пов'язаних із переходом від "твердої" до "плінної" стадії новочасності" [2, с. 119]. Продуктивність тут можна вбачати у тому, що такий тип протистояння потенційно може містити в тому числі й пошуки варіантів толерантного співіснування, викликів чи навіть розв'язання якихось спільних проблем міського життя. Наприклад, Е. Морен зазначає, що "наша здатність розвивати соціальні зв'язки, прагнути перетворити різницю між нами (етнічну, расову, культурну, економічну) на багатство, а не на фактор збідніння" [4, с. 167] може стати одним із варіантів позитивної відповіді на цей тип сучасних викликів у міському житті.

Ще один варіант використання продуктивності цього протистояння полягає у можливостях запуску й спрямування динаміки міста "плінної новочасності" в конструктивному напрямі. Наприклад, через використання продуктивного потенціалу громадських об'єднань та, можливо, в перспективі досягнення й більш амбітної цілі – формування організованого громадянського суспільства, котрі є чіткими маркерами застосування у діяльності містаних принципів широкої участі. Особливо плідним у цьому контексті є, на думку Е. Морена, врахування "значення людського потенціалу, яким володіють бідні верстви населення, шляхом підтримки ініціатив і сприяння посиленню можливостей. Дуже часто з огляду на пасивну позицію держави щодо неблагополучних райо-

нів у містах, ініціативи, висловлені самими мешканцями, виявлялися вкрай ефективними" [4, с. 168].

З іншого боку, З. Бауман вказує на особливі сприятливі підстави для цього й серед нової еліти, яка, будучи глобальним оператором, орієнтована на мандри у кіберпросторі, проте об'єктивно її обмежує фізичний простір щоденного буття, "де вони функціонують, – середовище, задане і невинно встановлюване в перебігу людської боротьби за сенс, ідентичність і визнання. Саме довкола міст зазвичай кшталтується і зосереджується людський досвід, здійснюються спроби налагодити спільне життя, народжуються, сприймаються й укладаються життєві сенси" [2, с. 122]. Така потенційно сприятлива для творчого прикладання зусиль ворогуючих сторін природа міського простору, на жаль, поки що сприймається як поле бою, на якому глобальні й локальні сенси та ідентичності зустрічаються, зіштовхуються і б'ються. "Саме таке протистояння, а не будь-який інший чинник запускає і скеровує динаміку міста «плінної новочасності»" [2, с. 123]. Ці означені продуктивні можливості показують потенційну спроможність обох сторін міського протистояння шукати і знаходити точки спільного прикладання зусиль для розбудови міст.

Проте фактором, що ускладнює формування навіть цієї хисткої, але все ж такої бажаної й потрібної співпраці і виступає одним із найприголомшливіших парадоксів, "є те, що на планеті, яка стрімко глобалізується, політика й надалі є зазвичай вперто та боязко локальною" [2, с. 124]. Це проявляється підвищеною увагою до справ "у межах досяжності": місцевих проблем, суспільських відносин і т. п. Якщо ж мова заходить про глобальне забруднення повітря чи води, навіть про глобальне виробництво "зайвих" людей і вигнанців, то тільки тоді це стає предметом розгляду і там, де є ця згадана "межа досяжності". І навіть таке важливе питання, як боротьба з тероризмом, часто доводиться розв'язувати муніципалітетам і мерам.

Тому сучасні міста, за З. Бауманом, стали "сміттєзвалищами глобально породжених і виношених проблем, а містани та їхні обрані представники зіткнулися із задачею, виконання якої нездатні навіть уявити: потребою знайти локальні розв'язання для глобально породжених проблем і негараздів" [2, с. 126].

Ще одним, напевне, найнездоланнішим ускладненням міського життя є повсюдна присутність чужинців, котра досить часто за своєю природою є джерелом латентних тривоги й агресії містаних. Тим не менше З. Бауман у притаманному йому стилі незацікавленого оповідача наголошує на об'єктивній незнищенності, неминучості такого становища. "Близькість чужинців – це їхня доля, неодмінний *modus vivendi*, що його треба постійно обстежувати і контролювати, випробовувати, перевіряти знову й знов, аби привести до стану, котрий зробить співіснування з чужинцями приємним, а життя в їхньому товаристві – прийнятним" [2, с. 130]. І в цьому, здавалось би, безнадійно обтяжливому і безвихідному становищі, натякає мислитель, таки може бути певний порятунк через спосіб, у який місцеві жителі сприймають чужинців. Зрозуміло, що безмежне віяло можливих сценаріїв цього сприйняття і реакції обов'язково містить найрізноманітніші відповіді, від абсолютної радикальних і людиноненависницьких до конструктивних і толерантних форм взаємодії з чужинцями. І, знову ж таки, мислитель їх просто перераховує, не надаючи переваги жодному, залишаючи право вибору за безпосередніми учасниками.

Означена З. Бауманом реакція сприйняття чужинців містянами великих міст корелює із описаними Стивеном Фласті явищами сучасного міського життя, які він називає міксофобією. "Міксофобія – це добре передбачувана і вельми поширена реакція на запаморочливе, приголомшливе, нервово виснажливе розмаїття людських типів і життєвих стилів, що їх спостерігаємо на вулицях сучасних міст не лише в офіційно оголошених (їх через це й уникають) "небезпечними" кварталах або на "поганих вулицях", але й у "звичайних" (читай: незахищених "закритими просторами") житлових районах" [2, с. 131]. Це складний стан поступового процесу вкорінення людського різноманіття й культурного різнобарв'я, який повсюдно переживає весь глобалізований світ. І, напевне, це доля найближчих десятиліть, а то й століття для більшості мешканців великих міст, у яких помітні прояви міксофобії через поширення, насамперед, сегрегаційних настроїв. Останні є захисним, комфортно-лінійним рішенням, котре приймає більшість в умовах небажання пристосовуватись, кожного разу по-новому, творчо реагувати на все незнайоме, чуже, намагатися знайти відповідні форми взаємодії й узгодження. "Міксофобія може спричинити рух до однорідного, територіально замкненого середовища, однак рятувальним колом і поживним ґрунтом для неї є застосування територіального відокремлення, яке поступово обертається на головне джерело її сил" [2, с. 133].

Але амбівалентність як одна із визначальних рис "плинної новочасності", звичайно ж, проявляється і на рівні міського життя не тільки як міксофобія, але й як її пряма протилежність – міксофілія. І такий стан невід'ємний від природи сучасного великого міста: "Зіткнення із невпинним і повсякчас сліпучим видовищем міста однозначно не сприймають, отже, ані як згубу і прокляття, ані як порятунок від нього – як чисте благословення. Місто викликає міксофілію так само, як породжує і живить міксофобію. Міське життя докорінно і незмінно амбівалентне" [2, с. 134]. І ця якість міського простору є і його перевагою, й недоліком. Їх складно відокремити і чітко зафіксувати, як в силу специфіки природи міста, так і в силу амбівалентності "плинної новочасності". І цей складний синтез має універсальний характер поширення, як би ми його не сприймали. Все, що можемо зробити, – використати його переваги для власного вдосконалення у вміннях комунікації, толерантності, взаємодії і разом з тим для розвитку громадської активності і, звичайно ж, для поліпшення життя у місті чи його окремому районі. Притому що означені риси варто розвивати й вдосконалювати постійно з орієнтацією на доведення їх до мистецького рівня застосування: "Міксофобія та міксофілія співіснують у кожному місті, як і в кожному міському мешканці. Оскільки чужинці змушені жити в товаристві одні одних протягом тривалого часу і в майбутньому, то хай би які були прийдешні перипетії міської історії, а мистецтво мирного та щасливого життя у зіткненні з відмінностями та користання з розмаїття стимулів і нагод має бути найважливішим серед навичок, що їх міський мешканець має набувати й використовувати" [2, с. 135]. Запропонований варіант вирішення даної суперечності можна вважати однією із позитивно орієнтованих відповідей, що їх не так часто пропонує З. Бауман.

У руслі такої орієнтації мислитель згадує ґадамерівську апеляцію до переваг вміння формувати взаєморозуміння через злиття когнітивних горизонтів, вироблених і поширених під час накопичення спільного життєвого досвіду. А останнім неможливо ділитися, якщо

немає спільного простору. Ось чому наскільки важливими є спільні практики комунікації, взаємодії і вирішення спільних проблем для різних верств у єдиному просторі сучасного міста. "Теперішні міста є звалищами глобально створених проблем, але їх можна сприймати і як лабораторії, де щодня винаходять, перевіряють, фіксують і засвоюють способи та засоби для життя у зіткненні з відмінностями, життя, що йому досі вчать мешканці дедалі переповненої планети" [2, с. 138–139]. І вірогідність хоча б часткової реалізації величезної кантівської ідеї *allgemeine Vereinigung der Menschheit*¹, зазначає мислитель, саме на сцені міста в сучасних міських реаліях достатньо висока.

Висновок. Складні глобалізаційні процеси усталення людського різноманіття й культурної поліфонічності розгортаються зараз скрізь. Особливої специфіки у цьому контексті набувають проблеми соціальної поляризації, сегрегації й протистояння, що пов'язані із наростанням настроїв страху, відторгнення, відокремлення серед заможних містян від всіх інших верств населення сучасних великих міст. Противагою цьому є історія соціальних комунікацій, взаємодії, єдності у протистоянні тогочасним загрозам у практиці існування міст у класичних культурах.

Основних стратегічних загроз сучасного стану кілька. Серед найвиразніших: руйнація складних соціотворчих механізмів і можливостей соціальної єдності, кооперації, вміння домовлятися і взаємодіяти, котрі засвідчили свою дієвість протягом багатовікової історії існування великих міст у людській культурі; наростаючий стан ворожості обох сторін, який багато дослідників вже називають "міськими війнами" за міський простір, що зсередини розкладають колись потужні основи соціальної інтеграції містян як перед зовнішніми загрозами, так і стосовно можливостей спільної розбудови власного міста; збіднення й нівелювання гуманізаційних, культуротворчих засад самої природи міського життя, що мають свою багату історію розвитку наук, мистецтв і ремесел, що на зараз отримують протилежне спрямування.

До визначальних причин такого стану варто віднести, найперш, універсальні: глобалізацію, НТП й урбанізацію. У свою чергу, кожен з цих елементів вплинув на складні трансформаційні процеси, які ми переживаємо й зараз. Серед інших, не менш значимих, наприклад, економічні: формування світової взаємозалежності, насамперед в економічній діяльності, становлення постіндустріального виробництва із відповідним типом, практиками й цінностями, підвищення рівня й можливостей технологічних трансформацій, існування конкурентних способів виробництва, нерівномірність розвитку виробництва, нарощування залежності багатьох економік від розвитку туризму, поява "мегабідонвілів" і зростання бідності, темпів міжнародної трудової міграції; соціальні: поява й згодом домінування нового типу інтелектуальної еліти, орієнтованої на глобальний комунікаційний простір (кіберпростір), формування "закритих просторів" для різних верств всередині одного міста, розрив складної мережі взаємозв'язків і взаємодії між різними прошарками, залишення вирішення локальних проблем на неможливі верстви населення, витіснення бідніших багатшими з кращих місць міської інфраструктури, жорстка поляризація і сегрегація між різними

¹ *allgemeine Vereinigung der Menschheit* (нім.) – загальна єдність людства, що її, на думку Канта, висловлену ним у трактаті "До вічного миру" (1795), мала забезпечити ліга "вільних держав" за допомоги мирного арбітражу суперечок й відмови від силового розв'язання конфліктів.

прошарками; культурні: наявність у переважній більшості великих міст етнічних груп, рас і народів; світоглядні: страх, непевність у майбутньому, вразливість суспільного становища в умовах "плинної новочасності".

Рушійними силами, що спрямовують ці процеси, можна вважати до певної міри всі означені причини, бо саме їхній складний симбіоз і вплив і визначають складність процесів соціальної поляризації у великих містах. До них можна ще додати міксофобію і міксофілію, які по-своєму впливають на динаміку сучасних міст.

Зважаючи саме на динамічний характер міського життя, у ньому можна вбачати й позитивні аспекти, що формують основу для підтримання і розвитку соціальної ініціативи, соціальної взаємодії, комунікації, об'єднання у спільних справах заради розбудови сучасних великих міст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бауман З. Индивидуализированное общество [Електронний ресурс] / З. Бауман. – М.: Логос, 2005. – 182 с. – Режим доступу: http://socioline.ru/files/5/39/bauman_zigmunt_-_individualizirovannoe_obshchestvo-2005.pdf
2. Бауман З. Плиніні часи: життя в добу непевності / Пер. з англ. Антона Марчинського. – К.: Критика, 2013. – 176 с.
3. Ентоні Д. Кінг. Часи й простори модерності (або кому потрібен постмодернізм) // Глобальні модерності / За редакції М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона; Пер. з англ. Т. Цимбала. – К.: Ніка-центр, 2013. – с. 158–178.
4. Морен Е. Шлях. За майбутнє людства / Пер. з фр. Є. Марічева. – К.: Ніка-центр, 2014. – 256 с.

Г. П. Подолян, канд. филос. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛЯРИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ ГОРОДАХ

Статья посвящена анализу сложных процессов социальной поляризации как неотъемлемой черты современной жизни больших городов, что проявляется через противостояние элиты и бедных слоев городского населения. Указывается на спектр основных причин, характерных черт, которые определили возрастание данных процессов в современных городах по всему миру. Акцентируется внимание на разрушительном влиянии социальной поляризации на социотворческие основания коммуникации, взаимодействия и интеграции разных слоев населения в пределах одного города. Благодаря сравнению практики существования городов в классических культурах с современным опытом функционирования больших городов анализируются основные причины такого состояния. Анализ динамического характера городской жизни позволил выделить основные движущие силы социальной поляризации – миксофобию и миксофилию и определить их негативные и позитивные возможности в поддержании социальной коммуникации, взаимодействия, договоренностей, обменов в контексте функционирования большого города современного глобального мира.

Ключевые слова: миксофилия, миксофобия, сегрегация, социальная поляризация, урбанизация, урбанизм, урбанистика.

G. P. Podolian, PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

PROBLEMS OF SOCIAL POLARIZATION IN MODERN CITIES

The article is devoted to the analysis of complex processes of social polarization as an integral feature of the modern life of big cities, which manifests itself in the confrontation of the elite and disadvantaged segments of the urban population. It is emphasized on the spectrum of the main causes, characteristic features that have determined the rise of these trends in modern cities around the world. Emphasis is placed on the devastating impact of social polarization on the social foundations of communication, interaction and integration of different segments of the population within one city. By comparing the practice of the existence of cities in classical cultures with the modern experience of functioning of large cities, the main causes of such a situation are analyzed. The universal include: globalization, NTP and urbanization. Other, not less significant, include economic ones: formation of world interdependence, first of all, in economic activity, becoming of post-industrial production with appropriate type, practices and values, increase of level and possibilities of technological transformations, existence of competitive ways of production, uneven development of production, increasing dependence of many economies from tourism development, poverty growth and the emergence of megabidonville, international labor migration rates; social: the emergence and subsequent dominance of a new type of intellectual elite focused on global communication space (cyberspace), the formation of "closed spaces" for different layers within the same city, breaking a complex network of relationships and interaction between different layers, leaving the solution of local problems to solve poor people, displacing the poorer from the best places of urban infrastructure, rigid polarization and segregation between different layers; cultural: the presence in the vast majority of large cities of ethnic groups, races and peoples; worldviews: fear, uncertainty in the future, vulnerability of the social situation in the conditions of "current modernity".

An analysis of the dynamic nature of urban life has allowed to identify the main drivers of social polarization – myxophobia and myxophilia and to determine their negative influences and positive possibilities of maintaining social communication, interaction, agreements, exchanges in the context of the functioning of the big city of the modern global world.

Keywords: myxophilia, myxophobia, segregation, social polarization, urbanization, urbanism, urban science.

5. Castells, Manuel. The Informational City. – Oxford: Blackwell, 1989. – 408 p.
6. Giddens, A. The Consequences of Modernity. – Cambridge: Polity Press, 1990. – 200 p.
7. Gumpert, G. and Drucker, S. The mediated home in a global village // Communication Research, 4(1996). – P. 422–438.
8. Ellin, Nan. Fear and city building // Hedgehog Review. – 5/3 (Fall 2003). – P. 3–61.
9. Ellin, Nan. Shelter from the storm, or form follows fear and vice versa // Architectural Press, 1997. – P. 13–26.
10. Flusty, Steven. Building paranoia // Architecture of Fear. – 1997.

REFERENCES:

1. Bauman, Z. (2005). *The Individualized Society*. Moscow, Logos. (In Russian).
2. Bauman, Z. (2013). *Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty*. Kyiv, Kritika. (In Ukrainian).
3. King, Antoni D. (2013). Chasi j prostori modernosti (abo komu potriben postmodernizm) [Times and Spaces of Modernity (or Who Needs Postmodernism)]. In *Global Modernities*, 158–178. Kyiv, Nika-centr.
4. Moren, E. (2014). *Shljah. Za majbutne ljudstva* [Way. For the future of mankind]. Kyiv, Nika-centr.
5. Castells, Manuel. (1989). *The Informational City*. Oxford, Blackwell.
6. Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge, Polity Press.
7. Gumpert, G. and Drucker, S. (1996). The mediated home in a global village. *Communication Research*, 4, 422–438.
8. Ellin, Nan. (2003). Fear and city building. *Hedgehog Review*, 5/3 (Fall 2003), 43–61.
9. Ellin, Nan. (1997). Shelter from the storm, or form follows fear and vice versa. *Architectural Press*, 13–26.
10. Flusty, Steven. (1997). Building paranoia. *Architecture of Fear*.

Надійшла до редколегії 05.10.19